

**До разової спеціалізованої вченої ради
Львівського державного університету внутрішніх справ**

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента

Саско Олени Іванівни

на дисертацію Шугало Алоїзи Ярославівни

«Кримінальна відповідальність за домашнє насильство в Україні»

**на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена тим, що становлення в Україні правової держави передбачає приведення всієї системи українського права у відповідність до стандартів міжнародного законодавства, в яких людина, її права і свободи є найвищою соціальною цінністю. До таких загальновизнаних вимог належить запобігання та боротьба із домашнім насильством. Домашнє насильство – прихована проблема, і тому важко оцінити його реальну поширеність. При цьому воно є соціальною проблемою, яка деструктивно впливає на різні сфери життєдіяльності суспільства, що вимагає вжиття спеціальних заходів.

Окремі аспекти теоретичного знання та характеристики особливостей кримінальної відповідальності за домашнє насильство досліджували такі науковці: А. О. Байда, І. О. Бандурка, О. О. Біловол, О. С. Бондаренко, А. А. Вознюк, І. В. Гловюк, Н. В. Довгань-Бочкова, О. О. Дудоров, О. В. Зінсу, Т. В. Іщенко, Т. М. Малиновська, В. В. Медведська, А. Є. Олійниченко, К. М. Плутицька, О. В. Степаненко, М. І. Хавронюк, О. В. Харитонova та ін. Попри значну кількість наукових праць, окремі аспекти кримінальної відповідальності злочину «домашнє насильство» лишаються недостатньо висвітленими і, відповідно, потребують подальших досліджень. Спостерігається й відсутність одностайності щодо місця домашнього насильства у системі Особливої частини КК України; визначення кола

потерпілих; кримінально-правових наслідків домашнього насильства; тлумачення такої ознаки як систематичність; співвідношення норми про домашнє насильство з іншими нормами КК України. Тому проблеми в частині неоднакових правозастосовних підходів практики застосування становлять загрозу ймовірності помилок під час здійснення кримінально-правової кваліфікації. З цих причин тематика дисертаційного дослідження Шугало А. Я. є актуальною та своєчасною, важливою для доктрини та правозастосовної практики.

Оцінюючи актуальність теми дослідження, необхідно відзначити, що дисертацію виконано відповідно до Плану науково-дослідних робіт кафедри кримінального права та кримінології факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України) Львівського державного університету внутрішніх справ та теми науково-дослідної роботи на 2021-2024 рр. «Протидія кримінальним правопорушенням, підслідним Національній поліції: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти» (номер державної реєстрації 0121U113930).

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація за характером і суттю поставлених завдань є комплексним дослідженням кримінально-правової протидії домашньому насильству як законодавчо виокремленого виду насильства, яке вирізняє системний підхід до насильства як наскрізного кримінально-правового поняття. Авторка отримала низку науково-теоретичних результатів, що мають значення не лише для науки кримінального права, а й для вдосконалення правозастосовної діяльності судових та правоохоронних органів під час здійснення кримінально-правової кваліфікації домашнього насильства.

Сформульовані та аргументовані авторкою дисертаційного дослідження узагальнення є важливими у теоретичному та практичному аспектах, містять елементи новизни та пропозиції щодо вдосконалення законодавства. Здобувачка Шугало А. Я. у дисертації зробила теоретичні висновки, уточнила зміст окремих понять, які мають наукове й практичне значення, що знайшли

своє відображення в конкретних теоретичних положеннях і пропозиціях. Серед них, на нашу думку, варто виділити такі: авторкою запропоновано виключити вказівку на фізичне насильство з диспозиції ст. 126-1 КК України; такі діяння охоплюватимуться загальними нормами КК України про фізичне насильство (без ознаки систематичності), оскільки чинний припис про систематичне домашнє фізичне насильство (ст. 126-1 КК України), фактично, закріплює привілейований склад фізичного насильства. Відтак, обґрунтовано, що дії, які полягають у «застосуванні насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень» (ст. 173-2 КУпАП), мають отримати не адміністративно-правову, а кримінально-правову оцінку, оскільки застосування фізичного насильства завжди має зумовлювати кримінально-правові наслідки з огляду на значущість об'єкта посягання.

Крім того важливе і удосконалення наукового підходу, відповідно до якого у разі одноразового факту психічного домашнього насильства, що полягає у погрозі вбивством, дії винної особи потрібно кваліфікувати за ст. 129 КК України та з урахуванням обтяжуючої обставини, передбаченої п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК України.

У дисертації набули подальшого розвитку твердження про те, що ознака систематичності є криміноутворюючою, коли діяння вчинено втретє. Тобто, у разі притягнення особи за фактом домашнього насильства до адміністративної відповідальності двічі, застосування фізичного насильства втретє утворюватиме склад правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України.

Позитивної оцінки заслуговує проведений авторкою порівняльний аналіз положень чинного кримінального законодавства України та Проекту КК, який розробляється Робочою групою з реформування кримінального права, а також зроблені певні висновки та пропозиції.

Слід відмітити Додатки до дисертації, в яких зазначаються результати анкетування працівників правоохоронних органів і суддів, однак в тексті дисертації не прослідковується, як ті чи інші відповіді працівників-практиків вплинули на дослідження проблеми кримінальної відповідальності за домашнє насильство.

В цілому, всі положення дисертаційного дослідження є теоретично важливим внеском у кримінально-правову науку.

Результати дослідження мають не лише наукове, а й суто практичне значення, та можуть бути використані: у законотворчому процесі – для удосконалення кримінального законодавства України у частині заповнення прогалин, системного узгодження його положень та нормативної регламентації кримінальної відповідальності за домашнє насильство; у процесі правозастосовної діяльності – для кримінально-правової кваліфікації відповідних кримінальних правопорушень; у науково-дослідній сфері – для подальших наукових досліджень питань кримінальної відповідальності за домашнє насильство; у навчальному процесі – при проведенні занять із загальної та особливої частин кримінального права, спецкурсів; у правовиховній діяльності – при впровадженні положень існуючої кримінально-правової ідеології у правосвідомість фахівців та громадян у цілому.

За результатами дослідження опубліковано 7 наукових праць, серед них – 5 статей у наукових фахових виданнях України, а також 2 тези доповідей на науково-практичних заходах.

Дослідження Шугало А. Я., безумовно, є актуальним і корисним як в практичному, так і в теоретичному плані.

У цілому, визначаючи логічність та послідовність побудови дослідження, наукову новизну, обґрунтованість та аргументованість його результатів, а також позитивно оцінюючи рецензоване дослідження, звернемо увагу на окремі спірні положення, які, на наш погляд, потребують або додаткової аргументації, або спеціальних пояснень під час захисту дисертації. Зокрема:

1. Авторка, аналізуючи міжнародний та зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за домашнє насильство, пропонує перейняти норми КК тих держав, у яких кваліфікованим видом домашнього насильства є його вчинення стосовно особи з інвалідністю (ч. 2 ст. 572 КК Італії), особи, яка перебуває в безпорадному стані (ч. 2 ст. 572 КК Італії), щодо малолітньої чи неповнолітньої особи чи в їх присутності (ч. ч. 2, 3 ст. 572 КК Італії). Пропонується також взяти до уваги досвід кримінального законодавства

держав, у яких встановлена кримінально-правова заборона за одноразовий прояв домашнього насильства (ст. 572 КК Італії, ст. 179а КК Хорватії, ч. 1 параграфу 199 КК Чехії, параграф 213 КК Данії, § 1 ст. 207 КК Польщі, ст. 174 КК Латвії, ст. 153 КК Іспанії, п. п. 3, 6 ст. 222-3, п. 2 ст. 222-24, п. 1 ст. 412-5 КК Франції) (с. 64).

Для реалізації цієї позиції, у своїй роботі авторка зазначає, що відповідальність за домашнє насильство слід диференціювати за ознакою вчинення цього злочину щодо певної вразливої категорії осіб, зокрема ними є такі: 1) малолітній; 2) вагітна жінка; 3) особа, яка перебуває у безпорадному стані (с. 112). Таку позицію аргументовує тим, що відповідний досвід є у кримінальному законодавстві окремих зарубіжних держав. При цьому пропонує ст.126-1 доповнити ч.2 і викласти її у такій редакції:

Ті самі діяння, вчинені щодо малолітнього чи в його присутності, або вагітної жінки, або особи, яка перебуває у безпорадному стані, караються... (с.114)

Дана позиція видається нам не зовсім логічною з тієї причини, що на законодавчому рівні закріплено обтяжуючі обставини вчинення кримінального правопорушення, і до них належать: вчинення кримінального правопорушення щодо особи похилого віку, особи з інвалідністю або особи, яка перебуває в безпорадному стані, або особи, яка страждає на психічний розлад, зокрема на недоумство, має вади розумового розвитку, а також вчинення кримінального правопорушення щодо малолітньої дитини або у присутності дитини (п. 6 ч. 1 ст. 67); вчинення кримінального правопорушення щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах (п. 6¹ ч. 1 ст. 67); вчинення кримінального правопорушення щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності (п. 7 ч. 1 ст. 67).

Закріплення таких ознак кримінального правопорушення, що впливали б на його кваліфікацію, видається нам недоречним, а позиція дисертантки потребує більш ґрунтовного аргументування.

2. На с. 116 авторка пропонує у ст. 126-1 КК України термін «винний» замінити на термін «особа», так як це відображено у ст. 91-1 «Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство» КК України. Дисертантка вважає, що задля уникнення граматичної помилки у тексті диспозиції даної статті виникає необхідність термін «інша особа» замінити на «інша людина». На нашу думку, така позиція потребує додаткових пояснень, оскільки не зрозуміло, що це дасть для правозастосування та науки кримінального права в цілому.

3. Незрозумілою видається позиція авторки щодо суб'єкта складу кримінального правопорушення «домашнє насильство». По-перше, авторка робить висновок про те, що суб'єкту складу даного злочину притаманні і загальні, і спеціальні ознаки (с. 123); по-друге, зазначає, «відомо, що суб'єктом домашнього насильства може бути один із подружжя» (с. 117). Така позиція є дещо суперечливою, оскільки в диспозиції даної норми є пряма вказівка на сімейні або близькі відносини, а це не завжди відносини чоловіка та дружини.

4. Розглядаючи таку форму домашнього насильства як «економічне насильство», авторка аналізує наведені в дисертації ситуації «економічного насильства» і приходить до висновку, що вони не є економічним насильством, а, ймовірно, їх слід розглядати як психічне насильство у виді погроз (с. 101).

Емпіричну базу дослідження становлять матеріали судової практики, які наявні у базі Єдиного державного реєстру судових рішень (авторка зазначає, що опрацьовано 140 вироків суду в справах про домашнє насильство), однак, при визначенні і встановленні економічного насильства не наводить приклади судової практики про притягнення до кримінальної відповідальності осіб за економічне насильство. Натомість розглядає матеріали провадження про притягнення особи за економічне насильство до адміністративної відповідальності за ч. 1 ст. 173-2 КУпАП. За матеріалами справи видно, що судом ухвалено рішення про закриття провадження у зв'язку з відсутністю події та складу адміністративного правопорушення. Інших прикладів вчинення економічного насильства як форми домашнього насильства не наводить. Крім того, на. 146 авторка зазначає, щодо економічного домашнього насильства, то

норма про таке перебуває у конкуренції загальної (ст. 126-1 КК України) та спеціальної (ст. 150 «Експлуатація дітей», ст. 150-1 «Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом», ст. 164 «Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей», ст. 165 «Ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків», ст. 167 «Зловживання опікунськими правами» КК України) норм. Тому, якщо економічне насильство полягає в ухиленні від сплати аліментів, експлуатації дітей тощо, у такому разі дії винної особи мають отримати кримінально-правову оцінку за спеціальною нормою – ст. 164 чи ст. 150 КК України. З огляду на це виникає запитання про те, чи доцільно в ст. 126-1 зберігати таку форму домашнього насильства як «економічне насильство» чи, можливо, її варто запропонувати виключити із диспозиції норми, так як і «фізичне насильство»?

5. У дисертації прослідковується дещо неузгоджена позиція з приводу погрози, здійсненої під час вчинення домашнього насильства. На с. 94 авторка наводить приклад про вчинення домашнього насильства шляхом здійснення погрози вбивством із застосування зброї, припускаючи, що це охоплюється складом злочину «домашнє насильство». В подальшому, розглядаючи питання кримінально-правової кваліфікації домашнього насильства, авторка на с. 143 зазначає, що у разі застосування психічного насильства, норма про домашнє насильство перебуває з нормами про погрозу вбивством та погрозу знищенням майна у конкуренції загальної (ст. 129, ст. 195 КК України) та спеціальної (ст. 126-1 КК України) норм за ознакою потерпілого та систематичності. На с. 144 зазначається, що у разі одноразового факту психічного насильства щодо одного із подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, зокрема, яке полягає у погрозі вбивством, дії винної особи мають кваліфікуватися за ст. 129 КК України та з урахуванням обставини, що обтяжує покарання, передбаченої у п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК України. На підтвердження цього надано приклад вироку суду. З огляду на це, викладене, очевидно потребує додаткових аргументів та пояснень здобувачки.

Загальний висновок. Незважаючи на зазначені дискусійні положення, дисертація Шугало Алоїзи Ярославівни на тему: «Кримінальна відповідальність за домашнє насильство в Україні» виконана на належному науковому і методологічному рівнях, з широким використанням загальної та спеціальної літератури, проведенням аналізом статистичних даних та оприлюднених рішень судів першої інстанції має наукову цінність і практичну значимість. Рецензована дисертація є завершеною, кваліфікованою самостійною науковою працею, що містить результати проведених досліджень, які мають важливе значення для розвитку науки.

Отримані авторкою нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для кримінально-правової науки, а саме – авторкою розроблені положення, які спрямовані на розвиток доктрини кримінального права, вдосконалення норм чинного законодавства пов'язаних з домашнім насильством та підвищення ефективності правозастосовної діяльності у даному напрямку.

Дисертація Шугало Алоїзи Ярославівни на тему: «Кримінальна відповідальність за домашнє насильство в Україні» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» відповідає вимогам щодо дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, які встановлені в п. п. 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 року, а її авторка – Шугало Алоїза Ярославівна на основі публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**доцент кафедри кримінального правосуддя та правоохоронної діяльності
Волинського національного університету
імені Лесі Українки
кандидат юридичних наук, доцент**

Олена САСКО